

BUXORO YAHUDIYLARINING MARKAZIY OSIYOGA KIRIB KELISHI XUSUSIDA**Rasulova Mohichehra Maston qizi**

Osiyo Xalqaro Universiteti

“Tarix va filologiya” kafedrası

Tarix fani o’qituvchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15267841>**Annotatsiya.** Buxoro yahudiylarining tarixi, vatanimiz tarixining ajralmas bir bo’lagidir.

Ammo yahudiylarning butun dunyo bo’ylab, xususan hozirgi O’zbekiston hududiga kirib kelish tarixi uzoq o’tmishga borib taqaladi. Buxoro yahudiylarining mamlakatimiz hududiga kirib kelishlari va o’z jamoalariga asos solishlari borasida olimlarning turlicha yondashuvlari bor. Birgina misol, Eronda 529-yilda Mazdak harakatiga qarshi kurash boshlangach, ularga xayrixoh bo’lgan yahudiylar qattiq jazolangan. Bu voqealardan so’ng Mazdakka xayrixoh bo’lgan va umuman daxli bo’lmasada ehtiyot choralarini o’ylagan yahudiylar Eronni tark etganlar. Shularning ko’pchiligi O’rta Osiyoga va aynan Buxoroga kelib qolgan bo’lishi mumkin degan qarash ham mavjud. Bu kabi voqealarni ko’plab keltirish mumkin¹.

Kalit so’zlar: Mazdak harakati, O’rta Osiyo, somoniylar davri, musulmon davlatlari, hunarmandchilik va savdo-sotiq, arab xalifaligi.

ON THE ENTRY OF BUKHARA JEWS INTO CENTRAL ASIA**Abstract.** The history of Bukhara Jews is an integral part of the history of our homeland.

However, the history of the entry of Jews throughout the world, and in particular into the territory of present-day Uzbekistan, dates back to a long time ago. Scholars have different approaches to the entry of Bukhara Jews into the territory of our country and the establishment of their communities. For example, in Iran, when the struggle against the Mazdak movement began in 529, Jews who were sympathetic to them were severely punished. After these events, the Jews, who were well-wishers of Mazdak and generally thought of precautions, left Iran. There is also a view that most of them may have ended up in Central Asia, and specifically in Bukhara. Such incidents can be cited in many ways.

Keywords: Mazdak movement, Central Asia, Samanid period, Muslim states, crafts and trade, Arab Caliphate.

О ВХОДЕ БУХАРСКИХ ЕВРЕЕВ В СРЕДНЮЮ АЗИЮ

Аннотация. История евреев Бухары является неотъемлемой частью истории нашей Родины. Однако история проникновения евреев в мир, и в частности на территорию современного Узбекистана, имеет давнюю историю.

¹ Niyozov N. Buxoro yahudiylari tarixidan lavhalar. Buxoro. 2016. –B.29

Ученые по-разному подходят к вопросу о прибытии бухарских евреев на территорию нашей страны и создании их общин. Например, когда в 529 году в Иране началась борьба с движением маздакитов, сочувствовавшие им евреи были сурово наказаны. После этих событий евреи, которые были благожелателями Маздака и в целом считали меры предосторожности необходимыми, покинули Иран. Существует также мнение, что большинство из них могли оказаться в Средней Азии, в частности в Бухаре. Можно привести множество подобных случаев.

Ключевые слова: *движение маздакитов, Средняя Азия, период Саманидов, мусульманские государства, ремесла и торговля, Арабский халифат.*

Arablar xalifaligi hukmronligi davrida Movarounnahr va Xurosonda islom dini keng yoyiladi va davlat diniga aylanadi. Shunday qilib, keyingi davrlardan boshlab yahudiylar musulmon davlatlarida ular bilan birgalikda yashay boshlaydilar. Hatto abbosiylar sulolasi davrida Bag‘doddagi savdo-sotiq, bozorlar ularning qo‘l ostida bo‘lgan. Birinchi bo‘lib, arab xalifaligidan ajralib chiqqan somoniylar davrida Buxoro poytaxt sifatida har tomonlama rivojlangan markazga aylangan. Bu esa yahudiylarning hayotiga ta’sir qilmasdan qolmadi.

Yahudiylar bu davrda hunarmandchilik va savdo-sotiq bilan shug‘ullanishgan. Shuni ta’kidlash kerakki, salib yurishlari boshlanishi bilan, Yaqin Sharq hududlarida istiqomat qiluvchi yahudiylar u yerlarni tark etib, tinch va osudalik hukm surgan Eron va Movarounnahrda kela boshlaganlar. Chunki 1096-yilda boshlangan dastlabki salib yurishida, salibchilar Quddusni (1099-yilning yozida) qo‘lga olganlarida u yerdagi musulmonlardan tashqari shahardagi barcha yahudiylarni ham qirib tashlagan edilar.

Qoraxoniylar, g‘aznaviylar, Xorazmshohlar davrida ham Buxoro yahudiylari O‘rta Osiyoning turli hududlariga tarqalib, sekin-astalik bilan o‘z jamoalariga asos solishgan. Mo‘g‘ullar bosqini tufayli ular, boshqa xalqlar singari jabr-zulm qurboni bo‘lishgan.

Keyingi davrlarda yahudiylarning O‘rta Osiyoga xususan Buxoroga navbatdagi ko‘chib kelishi va muqim yashab qolishi buyuk Amir Temur nomi bilan bog‘liq. Hatto bu boradagi uzuq-yuluq ma’lumotlar buxorolik yahudiylar orasida avloddan-avlodga yetib kelgan. Albatta buning ham o‘ziga xos sababi bo‘lgan. Chunki, Amir Temur Eron, Iroq, Misr, Suriya va ko‘plab davlatlarni bo‘ysundirgan paytida u yerdagi iste’dodli olimlar, qo‘ligul usta-hunarmandlarni Samarqandga olib kelgan.

Ta’kidlash joizki, o‘sha qo‘ligul usta- hunarmandlar, me’morlar orasida yahudiylarning ham bo‘lganligi ayni haqiqatga yaqindir. Temuriylar davrida, millatidan qat’iy nazar har bir fuqaro davlat himoyasida bo‘lgan. Temuriylar davlati inqirozga yuz tutib, davlat shayboniylar qo‘liga o‘tgach, Buxoro ulkan saltanatning poytaxtiga aylangan.

Natijada XVI asrda Buxoro, Markaziy Osiyoda yirik iqtisodiy, siyosiy va madaniy markazga aylanib, mahalliy yahudiylarning faoliyati va turmush tarziga ijobiy ta'sir ko'rsatgan.

Shu davrdan boshlab, O'rta Osiyodagi barcha yahudiylar umumiy nom bilan «Buxoro yahudiylari» deya atala boshlangan. Shungacha ularga nisbatan «Bani Isroil», «Yahudiy», «Bani Nodir», «Musovi», «Ibroni» kabi nomlar qo'llanilgan².

Buxoro amirligida ya'ni mang'itlar sulolasi davrida ham yahudiylar uchun vijdon erkinligi ma'lum shartlar, kelishuv asosida kafolatlangan. Tarixiy adabiyotlardan ma'lumki, islom olamida ilk bor, ummaviylar sulolasidan bo'lmish, o'z davrida adolatparvarligi bilan xalqning ishonchini qozongan xalifa Umar ibn Abdulaziz (717-720) davrida davlatni boshqarish borasida islohot o'tkazilib, g'ayridinlar, shu jumladan yahudiylarning haq-huquq va majburiyatlari qat'iy belgilab qo'yilgan edi. Unga ko'ra, yahudiylar maxsus soliq - jizya (jon solig'i)ni davlat xazinasiga to'lash evaziga o'z dinlariga e'tiqod qilish huquqini olganlar³. Keyinchalik, Buxoroda ham davlatni boshqarish tizimida bu an'ana saqlanib qolingan bo'lib, yahudiylar jizya to'lash orqali iudaizm diniga e'tiqod qilganlar. Har bir 13 yoshga to'lgan o'spirin voyaga yetgan hisoblanib, jon solig'ini to'lashi lozim edi.

Shuningdek, ularning musulmon ayollariga uylanishi, uyida musulmon qul saqlashi mumkin bo'lmagan. Albatta bu ta'qiqlar, yahudiylarni musulmonlardan ajralib turishini ko'rsatgan. Shunday bo'lsada, yuqoridagi ta'qiqlarning ayrimlariga to'laqonli rioya qilinmagan.

Masalan, garchi Buxoro yahudiylari yerga bo'lgan egalik huquqidan mahrum qilingan bo'lsada, ular mahalliy dehqonlar bilan birgalikda bog'dorchilik, ayniqsa uzumchilik bilan shug'ullanib, poliz ekinlarini ham yetishtirganlar. Ular bimalol savdo-sotiq, hunarmandchilik bilan shug'ullanishgan. Natijada ular orasida ham yirik-yirik boylar, o'ziga to'q xonadon vakillari vujudga kelgan. Shuning uchun soliq to'lovchi yahudiylar, moddiy ahvoliga ko'ra uch guruhga bo'linib, shunga qarab ulardan soliq undirilgan. O'ziga to'q bo'lgan yahudiylar a'lo, o'rta hol bo'lgan yahudiylar adno deb atalgan. Uchinchi guruhga kambag'al yo'qsillar kirgan. Sinagogalar qurilishiga kelsak, ularning soni Buxoroda ko'pchilikni tashkil etgan.

Ma'lumotlarga ko'ra XX asrning boshlarida Buxoroda 8 ta sinagoga bo'lgan⁴. Garchi, Buxoroda yahudiylar davlat lavozimlarini egallashlari mumkin bo'lmasada, amir Muzaffar (1860-1885) zamonida Aroni Qandin (u yahudiy bo'lgan) moliya vaziri lavozimini egallagan. Shuningdek, ular orasida o'zining qobiliyati, mahorati bilan hukmdorlar nazariga tushganlari ko'pchilikni tashkil qilgan.

² Дониёров А.Х., Бўриев О., Аширов А.А. Марказий Осиё халқлари этнографияси, этногенези ва этник тарихи. Ўқув қўлланма. -Т.: "Янги нашр". 2011.-Б.181

³ Бабаханов И.М. К вопросу о происхождении евреев-мусульман в Бухаре // Советская этнография. 1951. №3. -С. 161-162;

⁴ См: Янтовский Шимон. Судьбы еврейских общин и их синагог СССР, 1976-1987. Маханаим, 2003. - С. 588..

Buxoro amiri Muzaffar (1860-1885) va Ahadxon (1885-1910) davrida saroy hofizi sifati Boruxi Kallox, amir Said Olimxon (1910-1920) davrida esa Levi Boboxonov shuhrat qozongan. Ba'zan amir Abdulahad Ark Sitorai Mohi Xossa, Shirbuddin va boshqa qarorgohlaridan tashqari, Siyoni Jugut (yahudiy Sion dalahovlisi)da ham bo'lib, madaniy hordiq olgan⁵.

Ma'lumki, ilk o'rta asrlardan XX asr o'rtalariga qadar yahudiy jamoalari Buxoroga kelib o'rtnashgan. Buxoro hukmdorlari tomonidan ularga shaharning janubi-sharqiy devoriga yaqin hudud, ya'ni, Mahallayi ko'hna, Mahallayi nav, Amirobod mahallalari ajratib berilgan.

Shuningdek, Eshoni pir, Chor Karvonsaroy (Mirzo Ubayd), Mextar Shafe', Arabon, Mir Ma'sud mahallalarining bir qismida ham ular istiqomat qilishgan. XIX asr oxirida yahudiylar Buxoroga dastlabki tipografiya, yevropacha kiyinish, bank ishlari va boshqa ko'plab yangi sohalarni olib kirishgan. Buxoro yahudiylari ipak va paxta matolarni ranglash, savdo ishlari asosiy mashg'ulotidan tashqari sartaroshlik, shifokorlik, qo'shiqchilik bilan ham shug'ullangan.

Buxoro amirlari yahudiylarning shikoyat yoki talablarini o'z vaqtida qondirganlar. Jumladan, 1843-yilgacha Samarqanddagi Buxoro yahudiylari bir joyda emas balki tarqoq bo'lib yashashgan. Ularning talabi bilan Amir Nasrullo (1826-1860) tomonidan ularga maxsus yer berilgan va ular bu yerda o'z mahallalariga asos solishgan. Buning uchun yahudiylar davlat xazinasi hisobiga 10 ming kumush tanga to'lashgan. Yangi asos solingan bu «Mahallayi yahudiyon»da Kattaqo'rg'on, Xatirchi, Payshanba, Karmana, Shaxrisabz va Buxorodan ko'chib kelgan yahudiylar yashagan.

Buxoro yahudiylari asrlar davomidagi migratsiya oqibatida mahalliy xalqning madaniyatini o'zlashtirib, fors-tojik lahjasida so'zlashsalar hamki, o'z dinlariga sodiq qolganlar.

Aynan yahudiylar dini ularning milliyligini bildirib, millat sifatida yaxlitligini saqlab qolgan. Binobarin, Buxoro yahudiylari tarixan katta yo'lni bosib o'tgan bo'lsada, o'z milliy an'analari, rasm-rusum, urf-odatlarini unutmaganligi tahsinga sazovor.

REFERENCES

1. Бабаханов И.М. К вопросу о происхождении евреев-мусульман в Бухаре // Советская этнография. 1951
2. Дониёров А.Х., Бўриев О., Аширов А.А. Марказий Осиё халклари этнографияси, этногенези ва этник тарихи. Ўқув қўлланма. -Т.: “Янги нашр”. 2011.
3. См: Янтовский Шимон. Судьбы еврейских общин и их синагог СССР, 1976-1987. Маханаим, 2003
4. Абрамов М.Бухарские евреи в Самарканде. Т.1993
5. Niyozov N.Buxoro yahudiylari tarixidan lavhalar.Buxoro. 2016

⁵ Абрамов М.Бухарские евреи в Самарканде. Т.1993.-С..400.

6. Rasulova, M. (2024). O'ZBEK XALQLARI FOYDALANGAN TAQVIMLAR. *Modern Science and Research*, 3(12), 949–954. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/58527>
7. Rasulova , M. (2025). MINORAI KALON. *Modern Science and Research*, 4(1), 979–984. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/64066>
8. Rasulova , M. . (2025). ISMOIL SOMONIY MAQBARASI. *Modern Science and Research*, 4(2), 1422–1428. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/68662>
9. Sadullayev, U. (2024). MAHALLA: UNDERSTANDING THE CONCEPT. *Medicine, pedagogy and technology: theory and practice*, 2(4), 376-385.
10. Sadullayev, U. (2024). MAHALLA: UNDERSTANDING THE CONCEPT. *Medicine, pedagogy and technology: theory and practice*, 2(4), 376-385.
11. Sadullaev U. (2024). USE OF INFORMATION TECHNOLOGY IN EDUCATION. *Medicine, Pedagogy and Technology: Theory and Practice*, 2(5), 344–352.
12. Sadullayev, U., Gadayeva, M., & Toshpo'latova, S. (2024). MAHALLA–QADRIYATLAR BESHIGI. *Modern Science and Research*, 3(12), 1228-1238.
13. Gadayeva, M., Toshpolatova, S., & Sadullayev, U. (2024). TARIX FANLARINI OQITISHDA MUZEYLARNING ORNI. *Modern Science and Research*, 3(12), 994-1003.
14. Sadullayev, U. (2024). MIRZA SIROJ HAKIM AND HIS LEGACY. *Modern Science and Research*, 3(2), 902-910.
15. Toshpo'latova, S., Gadayeva, M., & Sadullayev, U. (2024). SHARQ ALLOMALARINING DIDAKTIK QARASHLARI. *Modern Science and Research*, 3(12), 985-993.
16. Shokir o'g'li, S. U. (2023). The History of the Creation and Formation of the Neighborhood. *American Journal of Language, Literacy and Learning in STEM Education* (2993-2769), 1(10), 480-485.
17. Sadullayev, U. (2024). THE NEIGHBORHOOD IS THE CRADLE OF VALUES. *Modern Science and Research*, 3(1), 607–613.
18. Shokir O'g'li, S. U. (2023). The importance of the mahalla system's reforms in new Uzbekistan. *International Journal Of History And Political Sciences*, 3(10), 25-30.
19. Sadullayev U. (2023). THE ROLE OF THE NEIGHBORHOOD IN RAISING A SPIRITUALLY MATURE GENERATION. *Modern Science and Research*, 2(10), 488–493.

20. Sadullayev, U. (2023). ABOUT THE EMERGENCE OF THE CONCEPT OF NEIGHBORHOOD. *Modern Science and Research*, 2(12), 722–727.
21. Shokir o'gli, S. U. (2023). The Essence of State Policy on Youth in New Uzbekistan. *American Journal of Language, Literacy and Learning in STEM Education* (2993-2769), 1(9), 554-559.
22. Shokir o'gli, S. U. (2023). The Essence of State Policy on Youth in New Uzbekistan. *American Journal of Language, Literacy and Learning in STEM Education* (2993-2769), 1(9), 554-559.
23. O'gli, S. U. S. (2023). ELUCIDATION OF ISSUES OF THE HISTORY OF BUKHARA GUZARS IN OA SUKHAREVA AND HER STUDIES. *International Journal Of History And Political Sciences*, 3(11), 30-35.
24. Юсупович, К. С. . (2024). КРАТКИЙ ОБЗОР НА ВЗАИМООТНОШЕНИЯ УЗБЕКИСТАНА И ДВИЖЕНИЯ “ТАЛИБАН”, НА ФОНЕ ЗАХВАТА ТАЛИБАМИ ВЛАСТИ В АФГАНИСТАНЕ В 2021 ГОДУ. *TA'LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIY JURNALI*, 4(11), 227–229. Retrieved from <https://sciencebox.uz/index.php/ajed/article/view/12432>
25. Yusupovich, K. S. (2024). Abu Hafs Kabir and the Spread of the Hanafi Madhhab in Transoxiana. *EUROPEAN JOURNAL OF INNOVATION IN NONFORMAL EDUCATION*, 4(9), 204–207. Retrieved from <https://inovatus.es/index.php/ejine/article/view/4079>
26. Каримов Сухроб Юсупович. (2024). ОРДЕН НАКШБАНДИЯ: ИСТОРИЯ, УЧЕНИЕ И ВЛИЯНИЕ. <https://doi.org/10.5281/zenodo.14509878>
27. С. Ю. Каримов. (2025). РОЛЬ ФАЙЗУЛЛЫ ХОДЖАЕВА В ИСТОРИИ УЗБЕКИСТАНА. <https://doi.org/10.5281/zenodo.14741491>
28. Нийозова Гулчехра Шерматовна, & Каримов Сухроб Юсупович. (2025). КУСАМ ИБН АББАС И ИСЛАМИЗАЦИЯ СРЕДНЕЙ АЗИИ. <https://doi.org/10.5281/zenodo.14736948>
29. Каримов Сухроббек Юсупович. (2025). ТАРИКАТ ЯССАВИЯ: ИСТОРИЯ, УЧЕНИЕ И ВЛИЯНИЕ. <https://doi.org/10.5281/zenodo.14872554>
30. Нийозова Гулчехра Шерматовна, & Каримов Сухроб Юсупович. (2025). ВОЗНИКНОВЕНИЕ СУННИЗМА И ШИИЗМА. ОТЛИЧИЕ ДВУХ ТЕЧЕНИЙ. <https://doi.org/10.5281/zenodo.14908934>
31. Toshpo'latova, S. (2025). FOROBIYNING DIDAKTIK QARASHLARI ASOSIDA O'QUVCHILARNI TARIX FANIGA QIZIQTIRISH METODIKASI. *Modern Science and Research*, 4(1), 177-186.

32. Toshpo'latova, S., Gadayeva, M., & Sadullayev, U. (2024). SHARQ ALLOMALARINING DIDAKTIK QARASHLARI. Modern Science and Research, 3(12), 985-993.
33. Gadayeva, M., Toshpolatova, S., & Sadullayev, U. (2024). TARIX FANLARINI OQITISHDA MUZEYLARNING ORNI. Modern Science and Research, 3(12), 994-1003.
34. Sadullayev, U., Gadayeva, M., & Toshpo'latova, S. (2024). MAHALLA-QADRIYATLAR BESHIGI. Modern Science and Research, 3(12), 1228-1238.
35. Toshpo'latova Shaxnoza Shuhratovna. (2024). ILK UYG'ONISH DAVRI NAMOYONDALARNING DIDAKTIK QARASHLARI ASOSIDA O'QUVCHILARNI TARIX FANIGA QIZIQTIRIS METODIKASI. <https://doi.org/10.5281/zenodo.14520996>
36. Toshpo'latova, S. (2024). TARIX FANINI O'QITISHDA SAMARALI METODLAR. Modern Science and Research, 3(11), 774-782.
37. Тошполатова, Ш. (2024). THE PRESENT IRANIANS. Журнал универсальных научных исследований, 2(5), 453-462.
38. Toshpo'latova, S. (2024). BUXORODAGI SAROYLAR. Modern Science and Research, 3(5), 522-529.
39. Toshpo'latova, S. (2024). O'RTA ASRLARDA OILA PEDAGOGIKASIGA OID FIKRLAR. Modern Science and Research, 3(12), 353-361.
40. Toshpo'latova, S., & Xudoyqulov, S. (2024). History And Ethnology Of Olot District. Modern Science And Research, 3(5), 148-151.
41. Toshpo'latova, S., & Jo'rayeva, M. (2024). HISTORY AND ARCHITECTURAL MONUMENTS OF JONDOR DISTRICT. Modern Science and Research, 3(2), 447-450.
42. Qizi, R. S. S., Shukhratovna, T. S., & Karamatovna, M. A. (2024). Implementation of Education and Protection of Children's Rights in the age of Technology. SPAST Reports, 1(7).
43. Shuhratovna, T. S. (2024). Linguistic Anthropology. European Journal Of Innovation In Nonformal Education, 4(3), 432-437.
44. Toshpo'latova, S. S., & Naimov, I. N. (2023). MS ANDREYEV-O'RTA OSIYO XALQLARI ETNOGRAFIYASINING YIRIK OLIMI. Innovations in Technology and Science Education, 2(8), 1214-1222.
45. Toshpo'latova, S., & Tursuntoshova, S. (2024). Khoja Abdulkholiq Gijduvani. Modern Science and Research, 3(2), 87-93.
46. Toshpo'latova, S. (2024). Ethnolinguistics Of Ethnologies Of Bukhara. Modern Science and Research, 3(2), 1004-1011.
47. Toshpo'latova, S. (2024). Ethnolinguistics. Modern Science and Research, 3(2), 500-507.

48. Toshpo'latova, S. (2024). Religious Anthropology. Modern Science and Research, 3(1), 504-510.
49. Shakhnoza Shuhratovna, T. (2023). MS Andreyev'S Way Of Life. American Journal of Language, Literacy and Learning in STEM Education (2993-2769), 1(10), 655-659.
50. Shuhratovna, T. S. (2023). Ethnological Analysis Of National Costumes And Rituals Of Tajiks In The Works Of MS Andreyev. International Journal Of History And Political Sciences, 3(12), 42-47.
51. Toshpo'latova, S. (2023). MS Andreyev-Scientific Career. Modern Science and Research, 2(12), 801-807.
52. Shuhratovna, T. S. (2023). Etymology Of Tajik Marriage Ceremony. International Journal Of History And Political Sciences, 3(11), 17-23.
53. Toshpo'latova, S., & Ashurova, G. (2023). THE HISTORY AND DESCRIPTION OF THE WORK OF MS ANDREYEV-" ARK BUKHARI". Modern Science and Research, 2(9), 404-409.
54. Toshpo'latova, S. (2023). ETHNOLOGICAL ANALYSIS OF CALENDRIC CALCULATION AND LENGTH MEASUREMENTS OF KHUF VALLEY TAJIKS IN THE RESEARCHES OF MS ANDREYEV. Modern Science and Research, 2(10), 291-299.
55. Toshpo'latova, S. (2023). A STUDY OF THE WEDDING CEREMONY OF THE TAJIKS OF AFGHANISTAN. Modern Science and Research, 2(9), 84-89.
56. Naimov, I., & Toshpo'latova, S. (2023). Marriage Ceremony Of Tajiks In The Work Of Mikhail Stepanovich Andreyev "Tadjiki Dolini Khuf". International Journal of Intellectual Cultural Heritage, 3(1), 12-16.
57. Toshpo'latova, S. S. (2023). Tojiklar Milliy Kiyim-Kechaklari Va "Beshmorak" Marosimining Etnologik Tahlili. Scholar, 1(28), 395-401.
58. Toshpo'latova, S., & Hoshimova, M. (2025). BERUNIY VA UNING DIDAKTIK QARASHLARI. Modern Science and Research, 4(1), 344-351.
59. Toshpo'latova, S. (2024). ILK UYG'ONISH DAVRI NAMOYONDALARNING DIDAKTIK QARASHLARI ASOSIDA O'QUVCHILARNI TARIX FANIGA QIZIQTIRISH METODIKASI. Modern Science and Research, 3(12), 643-651.
60. Muyiddinov, B., Toshpo'latova, S., & Gadayeva, M. (2025). TEMURIYLAR DAVRIDA KUTUBXONACHILIK, HUJJATCHILIK VA ISH YURITISHNING O'ZIGA XOSLIGI. Modern Science and Research, 4(2), 97-105.

61. Toshpo'latova, S., Gadayeva, M., & Muyiddinov, B. (2025). BO'LAJAK O'QITUVCHILARNING PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK TAYYORGARLIGINI TARKIB TOPTIRISH MODELI. *Modern Science and Research*, 4(2), 106-116.
62. Gadayeva, M., Toshpolatova, S., & Muyiddinov, B. (2025). TARIX DARSLARINI OQITISHDA INTERFAOL METODLARNING AHAMIYATI. *Modern Science and Research*, 4(2), 87-96.
63. Toshpo'latova, S. (2025). O'QITUVCHILARNING PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK TAYYORGARLIGINI TARKIB TOPTIRISH MODELINING MAZMUNI VA AHAMIYATI. *Modern Science and Research*, 4(2), 581-590.
64. Toshpo'latova, S. (2025). BO'LAJAK TARIX O'QITUVCHILARINING PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK TAYYORGARLIGI. *Modern Science and Research*, 4(3), 235-245.